

**Tanja Tomazin**

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu

## **Možda jesam, dakle pripovedam: istorijski diskurs u srpskom romanu druge polovine 20. veka**

*Književnoistorijski okvir srpskog romana druge polovine 20. veka obuhvata mnoge različite poetike, pravce i struje, dok se periodizacijska dominanta kreće na liniji od modernizma ka postmodernizmu, odnosno ka postmodernoj književnosti. Kako se postmodernistička poetika razvija na osnovu naučnih i filozofskih ideja i zaključaka postmodernog doba, to značajno utiče i na njen odnos sa istorijom i prema istoriji, kao empirijskom iskustvu i kao naučnom polju. Ovaj rad osvetljuje neke aspekte ove ni malo jednostavne relacije između književnosti (fikcije) i istorije, i kako se njene (post)moderne modifikacije etabliiraju u savremenoj srpskoj književnoj zajednici.*

**Ključne reči:** književnost, istorija, roman, dominanta, modernizam, postmodernizam, poetika

Između književnosti (kao vida pripovedanja i kao jednog od društvenih sistema) i stvarnosti (kao zbira istorijskih momenata) postoji imanentna i ne tako jednostavna povezanost. Naime, književnost kao vid društvenog postojanja ne može da izbegne određenu artikulaciju/refleksiju istorijskog momenta u kom nastaje i postoji, ne samo u trenutku svoje savremenosti, nego i kasnije, kroz nova oživljavanja i interpretacije.

U književnim delima se istorijski diskurs razvija na stilsko-formalnom, tematskom, a na poseban način i na poetičkom nivou, i predstavlja vanliterarnu referencu, čime podstiče na ponovno i neprekidno razmišljanje o, moglo bi se reći sudbinskoj, povezanosti književnosti i istorije. Od svih književnih oblika, „sudbinsko prožimanje” istorije i fikcije je najizraženije upravo u formi romana, jer njegovo polifono ustrojstvo omogućava romanu da artikulise „nezavršenu”, „nesaglasnu” i „protivrečnu savremenost”, i kao što zaključuje Bahtin (1982): „Samo onaj koji se sam razvija može da shvati razvoj”, međutim razvoju i grananju romana nema kraja.

U srpskoj književnosti, unutar književnoperiodizacijskog okvira druge polovine 20. veka dominantna je književnost modernizma, zatim svojevrsan antipod ekstremnom modernističkom književnom izrazu nazvan „stvarnosna proza” ili proza novog realizma i, književnost postmoderne. Prateći teorije Janka Kosa (1995b, 2001 i dr.), termin „postmoderna književnost” smatram za širi, krovni pojam periodizacije, kao naziv za presek književnog zbivanja u određenom, to jest postmodernom vremenu, koji obuhvata više različitih književnih struja i pravaca (modernizam, postmodernizam, neorealizam, post-simbolizam, egzistencijalizam itd.). „Postmodernizam” razumem kao najnoviji književni pravac u tom periodu, koji razvija specifične tehnike i oblike pripovedanja sa posebnim stilsko-formalnim postupcima metafikcije i intertekstualnosti, i za koji je karakteristična specifična (postmoderna) duhovno-istorijska osnova.

Drugu polovinu 20. veka obeležavaju naučni nalazi i filozofski koncepti koji imaju značajan uticaj i na savremenu književnost. U filozofiji dolazi do produbljivanja Ničeovih saznanja o modernosti i metafizičkom nihilizmu, koja čoveka upućuju na njega samog i ukidaju spoljašnji oslonac, odnosno spoljašnji izvor opravdanja ljudskog postojanja (što postmoderna poetika intenzivira do krajnjih granica, tako što relativizuje ne samo spoljašnji, nego i unutrašnji oslonac koji modernizam nalazi u sadržajima individualne svesti i podsvesti). U lingvistici poseban pečat ostavljaju strukturalna lingvistika i ruski formalizam, francuski strukturalizam i psihoanaliza, koji osnovnu kategoriju postojanja nalaze u jeziku i njegovoj isprepletenosti sa strukturom nesvesnog. Dalja poststrukturalistička shvatanja, gde je nemoguće prenebregnuti Deridine teorije, kategoriju značenja razotkrivaju kao oblik fluidnosti, kao momentalan i privremeni smisao koji se pojavljuje isključivo u dinamici iskazivanja ili konkretnom dijaloškom kontaktu: „Svako navodno uhvaćeno značenje, označeno, uvek je samo trag koji ukazuje na drugog označitelja, i samim tim je ’uvek već u poziciji označitelja’. [...] Reč nosi sa sobom sve svoje kontekste, tek moguće i aktuelne, prošle i buduće, i njeno značenje je uvek samo u toj igri razlika, tek trag svih odsutnih značenja” (Virk 2008: 188).

U ovom kontekstu valja pomenuti barem još dve teorije postmodernog doba: Mišela Fukoa (naročito delo *Riječi i stvari*) i njegove iskaze o nepostojanju objektivne istorije, o istoriji kao polifonoj kombinaciji subjektivnih, odnosno „malih” (naspram opštih društvenih) priča; i Liotara koji napominje da postoji suštinska podređenost svih oblika diskursa narativnoj praksi (pošto je svaki diskurs uvek subjektivan, on je takođe višestruko determinisan). Pluralizam diskursa dovodi do raspada „velikih priča” (*grand récits*), kao što su ideologija, duhovna dijalektika, hermeneutika smisla, religija, nauka, istorija: „Ako se izrazim krajnje uprošćeno, postmodernim se smatra nepoverenje

prema metanaracijama” (Liotar 2002: 6). Ovi i srodni stavovi i shvatanja podstiču relativizaciju „još juče” stabilnih društvenih vrednosti, i široko otvaraju prostor razvoju novih načina i oblika iskazivanja, kako u širom smislu, tako i konkretno u književnosti. Autori koji svojim delima razvijaju postmodernističku poetiku ugledaju se na pisce američke metafikcije (Bart, Brtlem, Kuver, Pinčon itd.), francuskog novog romana (Simon, Rob-Grije, Sarot, Bitor itd.) i latinoameričke pisce magijskog realizma (Markes, Fuentes, Kortas itd.), a posebno mesto u tom pogledu zauzima Horhe Luis Borhes (*Maštarije* i druga dela).

Postmodernizam kao književni fenomen postao je predmet ozbiljnih teorijskih rasprava u osamdesetim godinama 20. veka. Važan aspekt u tom pogledu doprinosi i Brajan Mekhejl sa zapažanjima o suštinskom premeštanju oslonca metafizičkog načela, koja izvodi na osnovu izabranog kanona postmodernističkih dela. Mekhejl se, koristeći filozofsko-tipološke metode, oslanja na tradiciju ruskih formalista i tumači postmodernizam na osnovu njegovog razlikovanja od modernizma: ono što se menja je upravo dominantna koja je u modernizmu epistemološka, a u postmodernizmu ontološka. Dok je osnovno pitanje epistemologije pitanje o saznoj istinitosti, istini i mogućnosti njenog saznanja (što naglašavaju modernistička traganja i osećanja skepticizma u vezi sa verodostojnošću saznanja), ontologija otvara pitanja o koegzistenciji svetova (fiktivnih ili stvarnih) i mogućnosti zamišljanja njihove istovremenosti (vidi Mekhejl 1986, i Kos 1995b: 47). Time se zamagljuju granice između realnog sveta i sveta fikcije, što i jeste jedna od najbitnijih karakteristika postmodernističke književnosti.

Prepoznavanje heterogenog diskurzivnog ustrojstva stvarnosti (i stvaralaštva) izražava se kroz značajne promene u poetici, koja ga prevodi na „svoj jezik” i u prvi plan postavlja princip kombinatorike (ispričati staru priču na nov način) i intertekstualnosti (svaki tekst je neizbežno isprepleten sa svim drugim tekstovima). Kada modernistička svest kao osnovna struktura postojanja biva iscrpljena, opada poverenje u mimetičko posredovanje stvarnosti (koja je uvek konstrukt), zato treba pronaći novi oslonac. U proznom pripovedanju modernizma (posebno njegovih ekstremnih oblika – R. Konstantinovič, P. Ugrinov, B. Ćosić) pojavljuje se kriza pripovedača, koji više nije u stanju da zadrži svoju dominantnu funkciju i sigurnost nekog ko „zna šta se dogodilo”, nego mora da nađe nova polazišta iskazivanja, i otkrije ih u onome što danas nazivamo zajedničkim izrazom „dokument” (npr. ukrštanje najrazličitijih žanrova u romanu *Uloga moje porodice u svetskoj revoluciji* B. Ćosića).

Primena dokumenata u književnosti, naravno, nije novitet (na njih se oslanjaju mnogi klasični istorijski romani, memoari, dnevnici i sl.), suštinska promena koju se u odnosu na ranije tradicije pojavljuje u modernim i

postmodernim romanima nalazi se u samom načinu njihove upotrebe.<sup>1</sup> Savremeni „slobodni esejistički način” izlaganja istorijskih fakata ili tzv. dokumenata svoje korene ima duboko u antičkim i srednjevekovnim biografijama i istorijskim zapisima. U Antici, historiografija je bila jako blizu književnosti, posebno biografska historiografija, koja sudbino neke znane ličnosti prikaže raznim podacima, vestima, pričama, uspomnama i anegdotama (dobro su poznati Plutarhovi biografski eseji, iz kojih su kasnije neki od najvećih pisaca, poput Getea, Šekspira, Rableja i Rasina, uzimali razne motive i koncepte). Antička biografija nije težila samo ka prikazivanju, nego i ka osmišljavanju karaktera i ličnosti pojedinaca (to tzv. „osmišljavanje historiografije” može se kasnije primetiti i kod istoričara poput Vuka Karadžića, Slobodana Jovanovića i Radovana Samardžića). Žanr istorijskog romana, koji svakako najviše graniči sa historiografijom, razvija se u isto vreme kao i moderna historiografska nauka, dakle u 19. i 20. veku, u kontekstu novih koncepata dialektike prošlosti i savremenosti postojanja. Koliko su si historiografija i roman bliski u „prividu” verodostojnosti koji stvaraju, toliko se po tome i suštinski razlikuju: dok historiografija teži ka istorijskoj verodostojnosti koju svojim metodološkim pristupima proverava, roman teži ka romanesknoj verodostojnosti i ubedljivosti koju svojim postupcima pripovedanja i svojom formom utvrđuje, iako to može raditi na mnogo različitih načina, takođe na način parodiranja koji se u postmodernističkoj poetici tako često pojavljuje. U mimetičko-realističkoj poetici prati se naturalistički zahtev za dokumentarnom verodostojnošću u svrhu pronalaženja određenog istorijskog smisla (npr. Drašković, D. Čosić). Međutim, modernistički postupci (posebno u ekstremnim oblicima) umesto sadržaja u prvi plan postavljaju formu, što možemo primetiti u određenoj meri već kod Andrića i Crnjanskog, na poseban način kod Kiša, Pekića, Pavića i još mnogih drugih autora 20. veka (vidi Leovac 1996: 67–69).

U drugoj polovini 20. veka pojavljuju se novi koncepti istorije, pogotovo kada narativna filozofija istorije i dekonstrukcija preispituju tradicionalne hijerarhične modele i linearno koncipiranje istorije, što na poseban način isprati i postmodernistička poetika. Pol Riker na primer kaže da istorija i fikcija prelaze jedna u drugu, jer su obe formirane kao vid narativnog programa i jedna drugu izrabljuju (Thomka 2007: 55). Na pozadini ovakih i srodnih narativističkih, dekonstrukcijskih i drugih postmodernih nalaza razvija se postmoderni roman. U tradicionalnom pripovedanju uspostavlja se odnos između teksta/fikcije i istorijskih fakata, koji može da se izrazi kroz najrazličitije oblike relacije (interpretacija, opozicija, ponavljanje, utvrđivanje, negacija,

---

<sup>1</sup> Na tom mestu valja uporediti dva veoma značajna zbornika radova, posvećenih razmatranju odnosa između romanopisja i historiografije, između fikcije i istorije/„fakcije” u (istorijskom) romanu: *Istorijski roman* (1992–1996; ur. M. Maticki) i *Zgodovina in njeni literarni žanri* (2007; ur. V. Matajč).

preuzimanje). Drugačije, visoko modernistička i naročito postmodernistička poetika suočavaju međusobno različite dokumente i postavljaju ih u dijaloški odnos, a da pri tom verodostojnost ili poreklo tih dokumenata ne postanu predmet ozbiljnih preispitivanja. Tako upravo relacija između različitih dokumenata postaje sadržaj, odnosno priča (a ta priča odražava rekonstruiranu sliku konstruirane istorije). Pripovedač koji je svega toga svestan premešta svoju funkciju nekadašnjeg romantičnog stvaraoca i zatim vernog posrednika/zapisničara stvarnosti, i sada opravdanje za svoje pripovedanje pronade u ulozi kolekcionara, tumača i priređivača dokumenata, dakle „istorije”. Ovo premeštanje značenjskih centara, koje se razvija na samom prelazu od modernizma ka postmodernizmu, svoje prve afirmacije doživljava pre svega u romanima Borislava Pekića, Danila Kiša i Mirka Kovača. Prevažhodno iz tog razloga, pomenute autore i njihove romane (*Vreme čuda*; *Vrt, pepeo*; *Moja sestra Elida*) možemo tumačiti kao početak postmodernističke generacije pisaca (Jerkov 1992: 12–13).

Postmodernistička poetika ili književnost koja relativizuje stabilnost značenja i napušta opseg mimetičkog predstavljanja sveta, u kanonsko polje srpske književnosti nije ulazila olako, nego je tek morala da se izbori za svoje mesto. Jedna od većih manifestacija tog procesa je polemika koja 1976. godine izbija u vezi sa Kišovom *Grobnicom za Borisa Davidoviča*. U izboru za Andrićevu nagradu knjiga nije nagrađena, i uz to je izražena sumnja da se radi o plagijatu tuđih tekstova i istorijskih dokumenata. Polemika se proširila na više novina i revija i imala je odjeka u svim zemljama bivše Jugoslavije, a najveći doprinos neretko žestokog i oštrog sučeljavanja različitih poetičkih shvatanja (gde naravno nije moguće zaboraviti značajan faktor borbe za simbolički prestiž, kako ga objašnjava Burdije) predstavlja *Čas anatomije*. Knjiga predstavlja neku vrstu celokupnog i poslednjeg Kišovog odgovora na polemiku, u kojoj između ostalog precizno i detaljno objašnjava svoje postupke pripovedanja i način primenjivanja istorijskih činjenica, a u tim prikazima i danas možemo prepoznati nagoveštavanje (ako ne čak apologiju) poetike postmodernizma.

U drugoj polovini šezdesetih i u sedamdesetim godinama u srpskoj književnosti dominira „stvarnosna proza” ili proza novog stila koja predstavlja neku vrstu odgovora na ekstremne modernističke eksperimente i izražava težnju po obnovljenoj pripovedačkoj logici i jasnoj priči. Autori poput Dragoslava Mihailovića (*Kad su cvetale tikve*), Vidosava Stevanovića (*Periferijski zmajevi*), Milisava Savića (*Bugarska baraka*) i drugih, svoje priče postavljaju u mračne delove grada, koji uglavnom otkrivaju jasnu vanliterarnu referencu (kraj i vreme radnje), a pripovedanje prepuštaju junacima otpadnicima-buntovnicima, koji koristeći snažno stilizirani govor opet odaju svoje poreklo, čak i svoj društveni status. Proza novog stila donekle jeste srodna modernizmu

(individualizovanje pojedinca i njegove stvarnosti), ali je istovremeno i njegova negacija, jer formalno-stilske postupke podređuje oblikovanju književne stvarnosti, u cilju da stvori što ubedljiviju iluziju spoljašnje stvarnosti (Jerkov 1992: 9). Samim tim ostaje verna ideji stvarnosne transcendencije, koja je karakteristična za realističku književnost.

Krajem sedamdesetih u vidu periodizacijske dominante unutar srpske književnosti nastaje tzv. stanje „vakuuma” (uporedi Damjanov 1990, i Kos, 1995a) kada je modernizam kao prozni model već iscrpljen. Takođe svoj primarni zalet gubi proza novog realizma: „Njihovi docniji pokušaji da bitnije menjaju prozni model izgrađen već početkom sedamdesetih nalazili su na nepremostive teškoće, jer stvarnosna poetika ne dopušta raznorodne postupke u oblikovanju književnog sveta. Zato se potkraj sedamdesetih godina videlo da su oblikovni postupci kojima je određen 'novi stil' ograničeni, te uprkos tome što je srpskoj posleratnoj prozi ostavila neka veoma vredna ostvarenja [...] stvarnosna proza nije uspjela da odgovori na pitanja koja je posleratni modernizam ostavio za sobom” (Jerkov 1992: 9–10). U tzv. stanju vakuuma nijednom književnom pravcu nije dodeljena pozicija dominante, pa ni postmodernizmu koji se tek postepeno naseljavao u srpsku književnost.

Velika uloga u afirmaciji postmodernizma odigrala se, iako sasvim neplanski i bez prave homogenosti, u znamenju „mlade srpske proze”, posebnog koncepta književnosti koji teži pronalaženju novih stilskih formacija na pozadini aktuelnih, sve više postmodernih koncepata i predstava. Autori „mladoprozaisti”, kao što su Vladimir Pištalo, Nemanja Mitrović, Milenko Pajić, Predrag Marković, Đorđe Pisarev, Sava Damjanov, Mihajlo Pantić, Franjo Petrinović, Dušan Benka, Svetislav Basara, Slobodan Radošević, Radoslav Petković i drugi, usredsredili su se na kratke prozne forme, ali su već u osamdesetima nastali još neki od vrednih romana (recimo *Kinesko pismo Svetislava Basare*, *Mimezis*, *mimezis romana* i *Tkivo, opsene: povest F. Petrinovića, Večera kod Svete Apolonije Milete Prodanovića, Knjige naroda lutaka Đ. Pisareva*). Autori „mlade proze” su radikalizovali modernističke elemente i spajali ih sa postmodernističkim postupcima, tako na određen način ova književna orijentacija predstavlja sam prelaz ka postmodernizmu, koji se u srpskoj književnosti afirmiše krajem sedamdesetih, u romanu naročito u osamdesetim godinama 20. veka (vidi Damjanov 1990).

Kako postmoderna književnost, posebno u poetici postmodernizma, nastavlja da problematizuje svoju imanentnu povezanost sa vanliterarnom stvarnošću (kao naučnom i kao iskustvenom kategorijom), jedan od mogućih uglova sagledavanja i svrstavanja te književnosti može biti upravo odnos između postmodernističkog pripovedanja i istorije. Tihomir Brajović (2009: 87–91) izdvaja tri „poetičke linije” koje se realizuju u delima trojice postmodernista: Milorada Pavića, Davida Albaharija i Svetislava Basare. Linija „istoriograf-



skog manirizma” ili „pavićevska linija” istoriju koristi kao osnovu za igre kombinatorike simbola, mašte i istorijskih fakata (setimo se samo romana *Hazarski rečnik*, a zatim i mnogih drugih, npr. *Predeo slikan čajem*, *Unutrašnja strana vetra*, *Veštački mladež*). Linija „istoriografskog homologizma” ili „albaharijevska linija” između istorije i fikcije uspostavlja odnos međusobne refleksije i istovremeno preispituje obe (romani *Snežni čovek*, *Mamac*, *Gec i Majer*, i mnoge kraće forme). Treća linija „istoriografskog karnevalizma” ili „basarjanska linija” predstavlja krajnu tačku postmodernističkog pripovedanja u kojoj se tipično ismevanje značenjskih jedinica i društvenih autoriteta proširuje na sve oblike postojanja, takođe istoriju, i na pripovedanje samo (time što parodijski, čak ironijski narušava i mesto svog sopstvenog iskazivanja).

Poput Brajovića, i drugi istoričari srpske književnosti u romanima Basare (*Fama o biciklistima*, *Ukleta zemlja*, *Loony Tunes*, *Uspomina i pad Parkinsonove bolesti* itd.) i „ludističkoj igri diskursa” koja predstavlja njihov fundament, prepoznaju vrhunac razvoja proznog postmodernizma. Igor Perišić (2007: 52) karakteristične promene u proznoj formi sagledava kao odziv na savremene koncepte predstavljanja vanliterarne stvarnosti: početak razvoja postmodernističke poetike prepoznaje u Kišovoj *Grobnici*, afirmaciju u Pekićevom *Novom Jerusalmu*, a sam vrhunac u Basarinoj *Fami o biciklistima*. Sa aspekta duhovnoistorijskog produbljivanja ontološke dominante radi se o nemogućnosti mimetičkog razumevanja i predstavljanja sveta, i njenom potenciranju na liniji „sumnja” – „skepsa” – „ironija”. Karnevalizacija i ludistički smeh Basarinih romana po Perišiću predstavlja krajnu tačku koja već nagoveštava potrebu za novim preokretima u pripovedanju: „Nakon Basarine Fama o biciklistima teško da se dalje može otići u dekonstrukciji priče i istorije. Negativitet je dovoljno ispitan. Sigurno, kao što je to bilo mnogo puta do sada, potreba za pozitivnim odgovorom postaće nova dominantna” (ibid.: 275).

Postmodernistički pisci se, znajući da mimetičko prikazivanje empiričnog sveta više nije moguće, sa tim saznanjem poigravaju i tako stvaraju osećaj određenog „postapokaliptičkog hedonizma”, koji Mihajlo Pantić opisuje kao: „angažman[a] bez želje da se svet menja, da mu se etički docira, da se brani nekakva istina” (2003: 64).

Nije začuđujuće da takav poetički, i šire, društveni stav (ponovo naglašavam prožimanje postmodernističke poetika i njene duhovnoistorijske pozadine), u polju srpske nacionalne književnosti nije bio olako prihvaćen. Treba odmah na početku spomenuti da je i u ovim podelama koje su kulminirale u još jednoj književnoj polemici veliku ulogu odigrao poriv za prikupljanjem simboličkog prestiža. Međutim, polemička diskusija koja se vodila u Književnim novinama 1996. godine takođe značajno oslikava stanje koje se za vreme afirmisanog postmodernizma uspostavilo unutar nacionalnog književnog

polja. Pri tom ne treba prevideti ni vanrednu političku i društvenu situaciju Srbije i regiona u toku devedesetih godina, pošto kriza nacionalnog postojanja i identiteta još više naglašava potrebu da odnos književnosti prema istoriji/istorijskom momentu bude jasno prepoznatljiv i barem donekle takođe angažovan. Pojavljuje se potreba za nacionalno afirmativnom književnošću koja bi mogla da čuva i zastupa koherentnost svesti o narodu i njegovoj tradiciji. Postmodernistička književnost i stavovi postmodernističkih pisaca, po svojoj prirodi koja se ugleda na savremenu svetsku književnost i postmoderne filozofsko-naučne nalaze i koja se najlakše izražava kroz poetiku metafikcije i intertekstualnosti, pre svega kroz tehniku pastiša,<sup>2</sup> nisu uvek mogli adekvatno da odgovore na ovakve zahteve.

Pomenuta polemika pokazala je da u srpskom književnom prostoru tog vremena postoje duboke podele, koje se može uslovno, u svrhu sumiranja nazvati podelama između tzv. tradicionalističkog i tzv. postmodernističkog krila. Naime, prvi su drugima prebacivali ravnodušnost prema nacionalnoj istoriji, nizak nivo kvaliteta i odbacivanje „domaćeg” na račun „tuđeg”, dok su tzv. postmodernisti kritikovali uskraćivanje kreativne slobode i blokiranje poriva da umetnost izbegne društveno-angažovanu ulogu koja joj se nameće i da ide u korak sa svetskim fenomenima. Iako ova polemika nije imala neki veći međunarodni odjek, i kako se pojavila tako je odjednom i utihnula, ipak nije bez značaja da se u njoj ispostavljaju različita poetička shvatanja i predstave o ulozi (nacionalne) književnosti.

Devedesete godine su svakako zahtevale poseban modus, i teme aktualne stvarnosti i rata konsolidovale su svoje dominantno mesto u romanu, dok način pripovedanja uglavnom ponovo postaje podređen sadržaju (vidi Božović 2010: 132). Već etablirani autori su pod pritiskom stvarnosti oživeli svoju istorijsku, političku i nacionalnu svest, takođe, pisci postmodernističke orijentacije sve više su se okretali ka temama ne isključivo, ali najčešće, iz nacionalne istorije. Pojavljuju se takođe nove generacije pisaca koje su već u začetku svojih kreativnih zamaha potpuno prožete savremenim nacionalnim temama (vidi Pantić, 2003: 68). Što se tiče postmodernističke poetike, njene najrazličitije modifikacije još uvek ostaju karakterističan element mnogih romana, čak i opusa (u tom pogledu treba ponovo pomenuti Basaru, Pavića, Radoslava Petkovića, Gorana Petrovića, Miletu Prodanovića itd).

Iako je istorijska stvarnost pozivala na rehabilitaciju, čak i dominaciju istorijskog diskursa, sve te modifikacije nepovratno menjaju njegov status, kao i sam status književnosti. Umesto modernističke krilatice „pripovedam,

---

<sup>2</sup> Prema F. Džejmsonu i T. Igltonu, najadekvatniji modalitet postmoderne kulture je upravo pastiš koji, poput parodije, imitira privid, ali mimikrija pastiša ne sadrži za parodiju karakterističan satirički impuls (Iglton u Marinković 2018: 88).



dakle jesam”, kada su jezik i unutrašnji sadržaji pružili fluidnu, a i pak sigurnu kategoriju postojanja, postmodernizam je razvio poseban, karakterističan stav: „možda jesam, dakle pripovedam”, u kojem je sam čin pripovedanja dribling potencijalnog postojanja, jer to postojanje više ne može da se uspostavi kao sigurna kategorija.

I na kraju, zar nisu sve te postmoderne modifikacije, kao i postmodernistička poetika uopšte, svedok duboko zamršenog i neizbežnog odnosa između književnosti i istorije? Vanliterarna stvarnost ne mora uvek da se uključi na tematskom nivou, ona često progovara i kroz poetiku (formu, način pripovedanja i umetničkog artikulisanja), kroz svoje međudiskursivne odnose. Postmodernizam zaista narušava ustaljene predstave i koncepte, ali takođe svedoči o bitnim istorijskim promenama, imanentnim savremenom dobu, i o tome kako je srpska književnost, bez obzira na to da je Liotarovo postmoderno stanje mogla pre da zamišlja, nego da ga stvarno živi, ipak uspela da prati korak i uključujući se u onaj nemirni tok koji još od Getea nazivamo svetska književnost.

## Literatura

- Bahtin, M. M. (1982). Teorija romana : izbrane razprave. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Božović, G. (2010). Svetska književnost iz Srbije. Polja. Ėasopis za kulturo, umetnost i društvena pitanja 55/462: 128–133
- Brajović, T. (2009). Kratka istorija preobilja. Kritički bedeker kroz savremenu srpsku poeziju i prozu. Zrenjanin: Agora.
- Damjanov, S. (1990). Šta to beše „mlada srpska proza”? Zapisi o „mladoj srpskoj prozi” osamdesetih. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Foucault, M. (1971). Riječi i stvari. Beograd: Nolit.
- Jerkov, A. (1992). Postmoderno doba srpske proze. U: Antologija srpske proze postmodernog doba (A. Jerkov, ur.). Beograd: Srpska književna zajednica, 5–61.
- Kiš, D. (2012). Ėas anatomije. Beograd: Arhipelag.
- Kos, J. (1995a). Na poti v postmoderno. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Kos, J. (1995b). Postmodernizem. Literarni leksikon. Študije. Zvezek 43. Ljubljana: DZS.
- Kos, J. (2001). Primerjalna zgodovina slovenske literature. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Leovac, S. (1996). Istoriografija i roman. U: Istorijski roman (M. Maticki, ur.). Beograd-Sarajevo: Institut za književnost i umetnost Beograd-Institut za književnost Sarajevo, 67–75.
- Liotard, J. F. (2002). Postmoderno stanje. Poročilo o vednosti. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- McHale, B. (1986). Change of Dominant from Modernist to Postmodernists Writing. U: Approaching Postmodernism (D. Fokkema i H. Bartens, ur.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 53–80.

- Pantić, M. (2003). *Kapetan sobne plovidbe. Puzzle IV*. Novi Sad: Dnevnik in Budućnost.
- Perišić, I. (2007). *Gola priča*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- Thomka, B. (2007). Dekonstrukcija zgodovine in narativna identiteta. U: *Zgodovina in njeni literarni žanri. History and its literary genres* (V. Matajc, ur.). Ljubljana: Slovensko društvo za primerjalno književnost, 55–60.
- Tomazin, T. (2019). *Postmodernizem v slovenskem in srbskem romanu*. Maribor: Mariborski kulturni center.
- Virk, T. (2008). *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.

Tanja Tomazin

### **Perhaps I am, Therefore I Tell: a Historical Discourse of the Serbian Novel in the 2nd half of the 20th Century**

#### **Summary**

The literary-historical frame of the Serbian novel in the 2nd half of the 20th century contains a variety of different poetics, directions and trends, with the dominant feature of the period moving from modernism to postmodernism or, so to say, towards postmodern literature. The postmodern poetics evolves based on scientific and philosophical ideas and realisations of the postmodern era: post-structuralism, deconstruction, meta-history etc. This also has a distinct effect on the poetic's relation with history, and towards history as an empirical experience and as a scientific category. Post modernism deals with history in an array of ways connected with each other through the figure of parody. This figure is applied to the point where it parodies event itself.

The presented text enlightens certain aspects of this complex relation between literature (fiction) and history and shows how the (post)modern modifications of the relationship established itself in the modern Serbian literary field.

**Key words:** literature, history, novel, dominant, modernism, postmodernism, poetics